

quatuordecim ordinibus, cum esset lege Roscia decoloribus certus locus constitutus, quamvis quis fortunæ vitio, non suo decoxisset.

Sumpisti virilem togam, quam statim muliebrem togam reddidisti⁶⁵. Primo vulgare scortum: certa flagitii merces, nec

ante Antonii carpit audaciam, quod legem Rosciam præfractè violarit, & fedit in quatuordecim, cum decoxisset. Atque ut hujus loci numerum paucis aringamus, vides hoc loco membra incisè mira concinnitate misceri, & tandem membrorum quatuor ambitu terminari, sive ut loquitur noster in Oratore: Omnis tanquam credidino quadam comprehensione longiore sustineri. *Vsue igitur te suspicamus a pueris?* Membrum est quod pene ad hexametri longitudinem accedens, duobus choriambis incæptum anapesto finitur. Sequitur incisum uno dichoræo contentum. Sic opinor. Sequuntur tria membra: quorum extrema duo sunt hexametro breviora, medium paulo etiam longius, quam versus hec totus extenditur:

A principis orationis.

Tuoque membra prætextatum te decixisse?

Pater, inquit, ipse culpa est.

Excipit incisum, concedo, post membrum inchoatum a duobus anapestis, ut aures magis feriant, & adversarii mentem percillant, limitatum spondeo & dochimo, (dochmio) ut spondeus orationi pondus addat, dochimus aliquid amentatis imperiet. Tandem huic multiplici structura longior ambitus & circumscriptio verborum quasi fastigium imponitur:

Illud vero audacia tua

Quod sedisti in quatuordecim ordinibus,

Cum esset lege Roscia certus locus decoloribus constitutus,

Quævis quis fortunæ vitio, non suo decoxisset.

Vides circumscriptiorem hanc a duobus heroico versu minoribus membris exorfam duobus grandioribus terminari, singula membra producta initio syllabas plures continuari, ut his veluti cuidam fundamento insistant, varie finiri, & hunc membrorum finem quasi quibusdam gradibus sensim ad culmen assurgere. *Tæe* jambus est, qui minimum habet dignitatis: *ordibus* pæan primus aliquanto sublimior, si numerum syllabarum spectes, si mensuram non adeo grandis: *constitutus*, di-

choræus jambus quidem & pæane quidem grandior, nondum tamen sublimis, sed quadam amoenitate temperatus: *decoloribus*, disponens, magnificus plane & gravis, totam circumscriptiorem sustentans. *Manur.*

65 Sumpisti virilem, quam statim muliebrem togam reddidisti Aliud si nihil in hac oratione emendasset, quam hunc locum, operam tamen præclare a me positam iudicarem. Quis est enim eorum, qui has literas tradant, cui unquam venerit in mentem, eum aliter legendum esse, quam ita ut vulgo ante nos legebatur? *Sumpisti virilem togam, quam statim muliebrem togam reddidisti.* Quæ tamen scriptura quam prava, quamque vitiosa sit, spero cognituros esse omnes, qui totam rem accurate consideraverint. Hoc enim ait Cicero, Antonium, ubi primum togam puram, seu quod idem est, virilem sumpsit, (quod fieri solitum, cum pueri ad annum xvii. pervenissent, omnes sciunt) primo quidem profectus ad libidinem omnium, & quasi diabolarem aliquam meretriculam, omnes omnium impuritatem corpore suo exceperit: postea vero, repudiatis cæteris, uni Curioni morigerum atque obsequentem fuisse, uni fecisse copiam sui, cum ab eo prope in uxoris loco haberetur. Primum illud tempus notat, cum ait: *Sumpisti virilem, quam statim muliebrem togam reddidisti.* Quæ enim mulieres vulgo patebant, venalemque habebant pudicitiam, eæ, ignominie causa, ut ab aliis internoscerentur, togam ferrebat, non, ut matronæ, stola. Horatius:

Quid inter

Est in matrona, ancilla peccasse rogata? Id.

Atque etiam melius persepse rogata.

At de matrona loquens, stola nominat.

Quid vis tibi nunquid ego a te

Magno prognatum deposito, consule, cunnum.

Velatumque stola, mea cum conferuit, ire.

Et in eadem Satyra:

Ad reles stola demissa, & circumdorsa palla.

Sed & adulterii damnatæ impudicitiam profertur cogebantur, & togam gestare; unde est illud Martialis:

ea parva: sed cito Curio intervenit, qui te a meretricio questu abduxit: & tanquam stola dedit, in matrimonio stabili & certo locavit.

Nemo unquam puer, empris libidinis causa, tam fuit in domini potestate, quam tu in Curionis. Quoties te pater ejus domo sua ejecit? quoties custodes posuit, ne limen intrares? cum tamen tu, nocte socia, hortante libidine, cogente mercede, per regulas demitterere. Quæ flagitia domus illa diutius ferre non potuit. Scisne me de rebus mihi notissimis dicere? Recordare tempus illud, cum pater Curio mœrens jacebat in lecto: filius, se ad pedes⁶⁶ meos prosternens, lacrymans te mihi commendabat; orabat, ut te contra suum patrem, si sequesterium sexages pereret, defenderem: tantum enim se pro te intercessisse⁶⁷. Ipse autem amore ardens confirmabat, quod desiderium tui discidium ferre non posset, se in exilium esse iturum.

Quo ego tempore tanta mala florentissima familia sedavi, vel potius sustuli. Patri persuasi, ut æs alienum filii dissolveret: redimeret adolescentem, summa spe, & animi, & ingenii præditum, rei familiaris facultatibus: eumque tua non modo familiaritate, sed etiam congreffione patrio jure & potestate prohiberet. Hæc tu cum per me acta meminisses: nisi illis, quos videmus, gladiis confideres, maledictis me provocare ausus esdem?

XIX. Sed jam stupra, & flagitia omittam: sunt quædam, que

Cœcilia sanxse donas, & hiantibus mæchæ.

Vix, magis que meruit, mittere? mittere

togam.

Et illud ejusdem:

Tibelen videret in toga spadonem.

Damnantam Numa dixit esse mæcham.

Cum igitur toga meretricum esset, matronarum stola: constat, ad exprimendum illud tempus, quo Antonius meretricum more prostabat, stola nomen aptum non esse. At postea ubi tanquam nupsisse Curioni dicitur, & appositè in primis, & false adhibitum est stolæ vocabulum: Sed vix, inquit, Curio invenit, qui te a meretricio questu abduxit, & tanquam stola dedit, in matrimonio stabili & certo locavit. Est autem hic locus in

eo libro, qui nobis ad has emendationes dux fuit, ita ut eum ipsi edidimus, plane ac sine ulla vel minima lituræ suspitione scriptus. *Manur.*

66 Filius se ad pedes Curio adolescens meis pedibus advolutus mihi supplicabat, lacrymis ubertim manantibus ex amore, ut me interponerem, suamque ipsius causam susciperem, meaque auctoritate a patre Curione sequesterium sexages imperarem, quibus æs illo alienum dissolveret. Dicebat enim eam sibi summam tuo nomine præstantiam esse, quod pro te suam fidem obligasset. *Idem.*

67 Intercessisse Soluturum promississe. Sic alibi Cicero locutus. *Manur.*

quæ honeste non possum dicere: tu autem eo liberior, quod ea in te admisisi, quæ a verecundo inimico audire non posses. Sed reliquum vitæ cursum videte: quem quidem celeriter perstringam. Ad hæc enim, quæ in civili bello, in maximis reipublicæ miseriis fecit, & ea, quæ quotidie facit, festinat animus. Quæ peto, ut quamquam multo notiora vobis, quam mihi sunt, tamen, ut facitis, attente audiatis. Debet enim talibus in rebus excitare animos non cognitio solum rerum, sed etiam recordatio. Tametsi incidamus oportet media, ne nimis sero ad extrema veniamus.

Intimus erat in tribunatu Clodio: qui sua erga me beneficia commemorat. Ejus omnium incendorum fax. Cujus etiam domi quiddam jam tum molitus est⁶⁸. Quid dicam, ipse optime intelligit. Inde tum Alexandriam contra senatus auctoritatem, contra religionem. Sed habebat ducem Gabinium⁶⁹, qui-cum quidvis rectissime facere posset. Qui tum inde

⁶⁸ Cujus etiam domi quiddam jam tum molitus est. De stupranda ejus uxore, inquit Manutius. Dici posset etiam jam tum Antonium conspirasse contra reipublicam, ut Pompejum reliquosque principes civitatis occiderent, statumque imperii Romani convellerent. Sed Abramus sum, non Oedipus, & fortasse non est in eo magnopere laborandum. Solent enim Oratores aliquando, etiam si in re nihil subit, suspicose loqui, & cum probate nihil possunt, testari ipsam adversariorum conscientiam. Sic enim & adversarios mire lancinant, nec alligantur mendacii. Abram.

⁶⁹ Sed habebat ducem Gabinium. Tradit contra Plurarchum Antonium fuisse ducem Gabinio: Gabinium decem talentorum milibus sollicitasse Ptolemae, ut simul cum ipso in Egyptum expeditionem susciperet, & ipse regnum reciperet, legatorum & praefectorum plurimum repugnarent, & Gabinium quamvis tanto mercede constitutum ab eo bello quaedam formido revocaret. Antonius autem in omnes negotiorum rerum occasiones intentus, & Ptolemae regnum gratificans, ad hanc expeditionem Gabinium impellit, & convalescit. Cæterum postquam à Clodio discessit, antequam se Gabinio conjungeret, in Græcia fuerat aliquandiu commoratus. Sed Orator tempus illud re-

linquit inactum, vel studio brevitatæ, vel quia quod in eo reprehenderet non habebat. Hoc enim temporis spatio Antonius intermissa literarum & eloquentiæ studia renovavit. Mistus etiam a Gabinio fuerat in Judæam, hostium arcem primus invaserat, Aristobolum cum filio ceperat, parva militum manu ingentes Judæorum copias conciderat. Id quod quæ prudens & scieus Tullius omittit: paucique perstringit professionem in Egyptum, dixisse contentus, ea professione Senatus auctoritatem, reipublicam, religionem fuisse violatas, dissimulatis rebus in Egypto proclare gestis, quibus Antonius reliquerat suæ fortitudinis, providentiæ, humanitatis impressa vestigia. Nam cum equitata præmissus, viarum angustias, atque ardeo urbem Ptolemae occuparat, & intervenerat, ne Ptolemaeus Egyptiorum primores occideret, & ingenti prælio, circumiens hostes & a tergo invadens, viduam is qui ex adverso venientibus expediret, præmisit, ut par sui, militarium donatus est: & Archelai demetrii caput inventum, & ornatum regia magnificentia sepelivit. Quare Nollet quod invidiosum erat, videlicet ipsam professionem contra religionem & oracula susceptam, infelicitur, reliqua tacet, quod Antonius ex his veluti fontibus ad hominum commendationem & militem

inde reditus⁷⁰, aut qualis? Prius in ultimam Galliam ex Ægypto⁷¹, quam domum. Quæ autem erat domus? suam enim quisque domum⁷² tum obtinebat, neque erat usquam tua. Domum dico? quid erat in terris, ubi in tuo pedem ponerès, præter unum Misenum, quod cum focis tanquam Sisaponem⁷³ tenebas?

XX. Venisti e Gallia ad quaesuram petendam. Audè dicere, te prius ad parentem tuam⁷⁴ venisse, quam ad me. Acceperam enim jam ante Cæsaris literas, ut mihi satisfieri paterer a te. Itaque ne loqui quidem sum te passus de gratia.

Postea

tum benevolentiam proflexerat. Et allegoria sua orationem obscurat, ne vel aperte damnet Gabinium, quem olim majestatis accusatum defenderat, vel inimicum laudare videatur. Abram.

⁷⁰ Qui cum inde reditus. Jure invehitur in reditum Antonii, quod ex Ægypto rediens, non domum & necessarios suos invenit, sed profectus fuerit in ultimam Galliam ad Cæsarem. Quod profectus non fecisset, nisi desperatis vitæ suæ rationibus videret se in urbe stare non posse, aut propter flagitia sic invisum esse suis, ut ad matrem non aude-ret accedere. Idem.

⁷¹ Ex Ægypto. Vetus liber, ex Ægypto: eadem videlicet ratio, qua Parrubium & Brugæ, & Sullam, & talia prius illos dixisse accepimus. Muretur. Hæc putent sibi dicta veteris illius scripturæ amatores, quibus fortasse displicuerint ea, quæ Tomo superiore nobis permixtus, ubi de Sylla, pro Sulla Olivetus.

⁷² Suam enim quisque domum. Acriter reddit rationem cur Antonius domum non haberet. Si enim dixisset, Tu enim decoceras, & domus patris addita fuerat creditoribus, veram quidem ille causam reddidisset. Sed longe vehementius, suam enim quisque domum tum obtinebat, quibus verbis & memoria belli civilis, quod tam multos fedibus suis expulset, refricatur, & invidia quaeritur Antonio, qui in tam multorum civium domos invaserat. Abram.

⁷³ Tanquam Sisaponem. Manutius: Cum probro dicitur, quasi civitatem vitis insanos & insanis perditam. Magis aridet Turneb. lib. xi adversar. cap. 12. id referens ad ministeria vestigia Sisaponensium, quæ societates publicatorum exercebant: dicit enim Antonium non unum possessorem Miseni fuisse, sed possessionis

focis habuisse multos. Sisapo oppidum est in Hispania, olim in conventu Cordubensi, ut auctor est Plinius lib. III. Nat. Hist. cap. 7. Videret autem fuisse adagium: non enim aliter M. Tullius hunc dicendi modum inde usque ab Hispania petiisset, cum ipse quatuordecim voraginem patrimonii, potius quam syrtim esse dicendam, ne voces longius arceffitas alio transferamus. Idem.

⁷⁴ Ad parentem tuam. Vulgo, ad patrem tuum. Hic locus criticos haud parum exercuit, dum alii matrem tuam, alii patrem tuam, alii patrum tuam, alii denique amatores tuam emendant. Unum Bificlam audiamus: Non possum intelligere, quem hinc Antonii patrem vocet. Quidam imperitissime C. Cæsarem, qui postea Dictator fuit, accipiunt: sed is bellum gerens in Gallia, unde nuper discesserat Antonius. Nec Marc. Antonius Cretilius intelligi potest, & quo moriente puerulus fuerat velletus, Non L. Lentulus virivix: nam cum in carcere Consul Cicero strangularetur: & in hac tamen scriptura codices omnes, quos quidem mihi legere contigit, legi autem plurimos, cohibent. Itaque vestigium patrem tuam legi debere, ut matrem M. Antonii intelligamus: ea erat Julia testissima femina. Eadem sentium Manutius, Lambinus & Bucananus. Et hi quidem duo negant patrum legi posse, quod tam temporis C. Antonius Marci patrum exularet. Sed de damnatione & exilio C. Antonii postea differemus. Amatores tuum, est a conjectura Mureii Var. Leß. XVIII. c. 6. id est, Carionem qui te efficitum adamabat: Primam illam lectionem paretem tuam eo libentius amplector, quod & plures ei suffragantur, & Janus Gruterus asserat parentem tuum, in Mss. melioribus inveniri. Abram.

Postea custoditus sum a te ⁷⁵, tu a me observatus ⁷⁶ in petitione quaesturae. Quo quidem tempore P. Clodium, approbantem populo Romano, in foro es conatus occidere: cumque eam rem tua sponte conarere, non impulsu meo, tamen ita praedicabas, te non existimare, nisi illum interfecisses, unquam mihi pro tuis in me iniuriis ⁷⁷ satis esse facturum. In quo demiror, cur Milonem impulsu meo rem illam egisse dicas, cum te ultro mihi idem illud deferentem nunquam sim adhortatus.

⁷⁵ Postea custoditus sum a te.] Ita quidem Pal. prim. sed fec. postea cules a te. Quod & in uno Ferrarii, neque mihi admodum displicet. quamvis pro vulgato pugnet Gulielmus in Afinariam Plautinam cap. 5. Muretus lib. xix. Var. lexi. c. 7, quod invenisset in uno ms. beatus, in altero ovatus coniciebat. sublevatus. Grut. Si legas, Postea cules sum a te, sensus est, Domum meam ventitavi ut me coleres, & obsequium tuum mihi deferres. Si malis, Postea custoditus sum a te, mens fuit Oratoris: Posteaquam Caesaris literis commendatus in gratiam receptus es, me comitatus es per urbem, meumque latus supavisti, ut me contra vim & arma P. Clodii defenderes. Respicit tempus illud quo Publius Clodius restituo Cicerone infidias ei comparavit, ad vimque confugit. Vide epist. 3. lib. iv. ad Atticum, ubi narravit domum Qu. Fratris ante diem tertium Non. Novembris a Clodianis inflammata fuisse. Ille, inquit, vehementer furem. Post hunc vero furorem, nisi nisi eadem inimicorum cogitatione, vicatim ambire, servis aperte spem libertatis offendere. Paulo post: Itaque ante diem tertium Idus Novembres, cum sacra via descendere, inspectus est me cum suis clamor, lapides, fustes, gladii, haec improvisa omnia. Ciceronem autem secum lateris sui custodes, equitumque liberos) habuisse, qui ipsum contra Clodii vim defenderent, indicant quae sequuntur: Dissolissimus in vestibulum N. Terentii Damiani: qui erant mecum, facile operas aditu prohibuerunt. Ipse occidi potuit. Sed ego dicta curari incipio. Chrypsie tudet. Quae est C. Lentulo & Metello Nepote Consulibus contigerant: tamen Clodius ad consequens annos propagavit, donec tandem post annos quatuor a Milone occisus est. Vide epistolam 3. lib. 12. ad Octavianum Fratrem, & Dionem lib. 39. Et fure Ciceronem, cum opus fuit, notiles adolescentes adhibuisse ad

sui corporis custodiam constat ex iis, quae refert Plutarchus in Caesare. Idem.

⁷⁶ Tu a me observatus] Quibus haec lectio non placuit, quod Antonium adolescentem a Cicerone viro Consulari observandum fuisse non putarent, hunc locum misere lancinaverunt: & alii quidem adjutus, alii comitatus, alii ornatus, alii denique sublevatus legendum esse censuerunt. Nihil muto, quod observari dicerent adolescentes a proceribus, qui in petitione magistratum honoris & commendationis causa deducebantur. Observari etiam minorem a majore offendit Cic. lib. vii. ad Familiares, epist. XXVII: Ego enim te in consulatu observaram. Scribit autem ad Gallum. Fuit autem Gallus, (ut multis probat Manrius) Publius ille Sextius, qui Quaestor fuit Consule Cicerone, & ab eo post iudicium de vi defensus est, pro quo exstat nobilissima oratio. Igitur observatus est Quaestor a Consule, ut mirari non debeas Antonium quaesturæ candidatum observatum fuisse a Tulio consulari. Est autem observare, verba sunt Manutii, epist. citata, cum ad aliquem honoris officique causa sepe accedimus. Id quidem ille probat tum hoc loco, tum epist. I. ad Atticum: Observat Luc. Domitium maxime. Sed expressius exemplum est pro Murena: Neque enim fieri potest, neque postulandum est a nobis, aut ab equitibus Romanis, ut suos necessarios candidatos seclonur totos dices: a quibus si domus nostra celebratur, si interdam ad forum deducimur, si uno basilicæ spatio honestamur, diligenter observari videmur, & colui. Qui legunt sublevatus, habent exemplum Caesaris de Lentulo Spinthère, ita loquentis lib. 1. de Bello civili: In petitione consulatus ab eo erat sublevatus. Idem.

⁷⁷ Pro tuis in me iniuriis] Quas tu mihi intuleras, cum eras intimus Clodio in tribunatu, ejusque omnium incendiorum fax. Idem.

tatus. Quamquam, si in eo perseverares ⁷⁸, ad tuam gloriam rem illam referri malebam, quam ad meam gratiam.

Quaestor es factus. Deinde continuo ⁷⁹ sine senatus-consulto, sine forte, sine lege, ad Caesarem cucurristi ⁸⁰. Id enim unum in terris, egestatis, æris alieni, nequitiae, perditis vitæ rationibus, perflugium esse ducebas. Ibi te cum & illius largitionibus, & tuis rapinis explevisses, (si hoc est explere, quod statim effundas) advolasti egens ad tribunalum, ut in eo magistratu, si posses, viri tui similis ⁸¹ esses.

XXI. Accipite nunc, quaeso, non ea, quae ipse in se, atque in domesticum dedecus impure atque intemperanter, sed quae in nos, fortunaeque nostras, id est in universam rempublicam, impie ac nefarie fecerit. Ab hujus enim scelere omnium malorum principium natum reperietis. Nam, cum L. Lentulo, C. Marcello consulibus, Kalendis Januar. labentem & prope cadentem rempublicam fulcire cuperetur, ipsique C. Caesari ⁸², si sana mente esset, consulere velletis: tum iste venditum atque emancipatum tribunalum consilii vestri opposuit, cervicisque suas ei subjecit securi ⁸³, qua multi minoribus in peccatis occiderunt. In te autem, M. Antoni, id decrevit senatus, & quidem incolumis, nondum tot luminibus

Tom. VI.

D d d extin-

⁷⁸ Si in eo perseverares] Si constans esses in illo odio improborum. Idem. In meo codice non male, si in eo perseverasses, & sic omnino scripsisse Tullium censeo. Loquitur enim de praeteritis. Graev.

⁷⁹ Deinde continuo] Solebant Patres quas in provincias Proprietores aut Proconsoles anni mitterentur, deinde Quaestores inter se fortiri, ut in eam provinciam mitterentur, quae cuique forte obvenisset: Aliquando tamen extra ordinem non Senatus aut fortis beneficio, sed populū suffragiis & lege peralata provincia mandabantur Quaestoribus. Antonius ut primum factus est Quaestor, nulla interposita mora, contra jus & morem majorum, sine S. C. sine forte, sine lege ad Caesarem cucurrit. Abram.

⁸⁰ Ad Caesarem cucuristi] Ut ei quaestor esses in Gallia. Manutius.

⁸¹ Viri tui similis] Curionem designat, qui superiore anno Tribunus plebis fuerat, emptulque a Caesare ab ejus causa pertina-

citer steterat. Ferrarius. Dicitur vir Antonii, eadem mente quae superius dicitur a Curione in matrimonio stabili & certo locutus esse. Addit si posses, quia difficile fuit Antonio Curionis similem evadere, quod neque animo, neque ingenio, & eloquentia ad Curionem aspirare. Abram.

⁸² Ipsique C. Caesari] Quoniam potuit Antonius Caesari se intercessisse senatus consulo, quod Caesari, cui fuerat Quaestor anno superiore, injuriam fieri videret (siquidem factum fuerat S. C. uti ante certam diem Caesar exercitum dimitteret: si non faceret, eum adversus rempublicam facturum videri) idcirco prudenter huic objectioni nosse occurrit, a jens Senatum C. Caesari, si sana mente esset, & Senatui obtemperare vellet, consulere voluisse. Idem.

⁸³ Cervicisque suas ei subjecit securi] Sui scelere condemnandum senatus se tradidit. Manutius.

extinctis, quod in hostem togatum decerni⁸⁴ est solitum more majorum. Et tu apud Patres conscriptos contra me dicere ausus es, cum ab hoc ordine ego conservator essem, tu hostis reipublice iudicatus? Commemoratio illius tui sceleris intermissa est, non memoria deleta. Dum genus hominum, dum populi Romani nomen extabit, (quod quidem erit, si per te licuerit, sempiternum) tua illa pestifera intercessio⁸⁵ nominabitur.

Quid cupide a senatu, quid temere fiebat, cum tu, unus adolescens, universum ordinem decernere de salute reipublice prohibuisti? neque id semel⁸⁶, sed sæpius? neque tu tecum de senatus auctoritate agi passus es? Quid autem agebatur, nisi ne delere & evertere rempublicam funditus velles, cum te neque principes civitatis rogando, neque majores natu monendo, neque frequens senatus agendo, de vendita atque adiecta sententia movere potuisti? Tum illud⁸⁷, multis rebus ante tentatis, necessario tibi vulnus inflictum, quod paucis ante te, quorum incolomis fuit nemo. Tum contra te dedit arma hic ordo consulibus, reliquisque imperiis & potestatibus: quæ non effugisses, nisi te ad arma Cæsaris contulisses.

XXII.

⁸⁴ *In hostem togatum decerni*] Senatus nonnumquam decernebat, ut perturbatores reipublice in hostium numero haberentur. In Platonem: *De re Senatus ita decrevit, Cn. Pompeio auctor, Et ejus sententia principis, ut si quis impedisset reditum meum, in hostium numero putaretur.* Ubi diximus Senatum nonnumquam ita decreta sua munisse, ut adhiberetur, si quis intercesserit, se gravissime laturum, vel intercessorem videri futurum contra rempublicam, vel eum in hostium numero habendum. Quæ eodem pene recidebant. Idem enim fuit videri fecisse contra rempublicam, atque in hostium numero censeri. Vide pro Sextio, cap. 1. *Abimus.*

⁸⁵ *Intercessio*] Qua impeditur, ne valeret S. C. quo decretum erat, ut ante certam diem Cæsar exercitum dimitteret. *Mosc.*

⁸⁶ *Neque id semel*] Aliud adjectum quo Antonii scelus exaggerat, quod Antonium in eo pertinax fuerit & obstinatus, ostendit:

que se non subito nascentis cupiditatis impetu, sed certa animi indubitate senatus-consulto de provinciis intercedere, neque secum agi de senatus auctoritate, id est, ne voces quidem eorum admiserit, qui rogabant, ne se unus Senatus auctoritati opponeret. *Abimus.*

⁸⁷ *Tum illud*] Redit ad notam Senatus, qui in Antonium decrevit, quod in hostem togatum decerni est solitum more majorum. Id est, decrevit eum contra rempublicam futurum videri, si diutius Senatus-consulto de provinciis Cæsaris obstiteret. Notat tamen id factum fuisse, & multis rebus ante tentatis & necessario, ut ostendat Senatus lenitatem, qui ad hujusmodi penam infligendam non descendit, nisi necessitate compulsus. Notat paucis ante Antonium id vulnus inflictum fuisse, ut eo poena gravior quo iniustior appareat, eorum quibus inflictum est, incolumentum fuisse neminem, ad exaggerandam poenæ gravitatem. *Idem.*

XXII. Tu, tu, inquam⁸⁸, M. Antoni, princeps C. Cæsari, omnia perturbare cupienti, causam belli contra patriam inferendi dedisti. Quid enim aliud ille dicebat? quam causam dementissimi sui consilii, & facti afferebat, nisi quod intercessio neglecta, jus tribunitium sublatum, circumscriptus a senatu esset Antonius? Omitto quam hæc falsa, quam levia: præsertim cum omnino nulla causa justa cuiquam esse possit contra patriam arma capiendi. Sed nihil de Cæsare tibi certe confutandum est, causam perniciosissimi belli in persona tua constitisse. O miserum te, si intelligis! miseriorem, si non intelligis, hoc literis mandari, hoc memoria prodi, hujus rei ne posteritatem quidem omnium seculorum unquam immemorem fore, consules ex Italia excussos, cumque his Cn. Pompejum, qui imperii populi Romani decus ac lumen fuit: omnes consulares, qui per valetudinem exsequi cladem illam⁸⁹ fugamque potuissent: prætores, prætorios, tribunos plebis, magnam partem senatus, omnem sobolem juventutis, unoque verbo rempublicam expulsam, atque exterminatam suis sedibus.

Ut igitur in feminibus est causa arborum & stirpium, sic hujus luctuosissimi belli semen tu fuisti. Doletis, tres exercitus⁹⁰ populi Romani interfectos: interfecit Antonius. Desi-

D d d 2 dera-

⁸⁸ *Tu, tu, inquam*] Verbi reduplicatio-ne Antonium pangit, & quasi reperitis istibus stimulat, quod C. Cæsari quasi quidam anreignanus fuerit, ad bellum patriæ inferendum. Legunt aliqui, ut notat Lambinus, *ansam belli*, pro *causam belli*, que lectio mihi plurimum arridet. Si enim Cæsar iam ante omnia turbare cupiebat & tantummodo speciosum prætextum suo sceleri querebat, non reipsa belli causa fuit expulsio, & circumscriptio M. Antonii, sed tantum prætextus, & occasio, quam Cæsar oblatam arripuit, quasi ansam, ad bellum reipublice inferendum. Eam tamen causam videri volebat Cæsar, quasi non ambitione duceretur, sed intercessionem Tribunitium & jura plebis Romanæ defenderet. *Idem.*

⁸⁹ *Exequi cladem illam*] A funeribus & exequiis videtur petita translatio, quasi Consulibus & Pompejo fugientibus, funere

elata fuerit republica. Lib. 1x. ad Atticum epist. XIV. de hac ipsa fuga Pompeji dicens: *Miseror nos! cur non omnes satum illius executi sumus? Exequi, vox funerum. Idem.*

⁹⁰ *Tres exercitus*] Primus populi Romani exercitus deletus a Cæsare, & interfectus est ad Philippos & Pharsalum in Thessalia, cui præerat ipse Cn. Pompejus. Secundus in Africa ad Thapsium, duce Scipione necro Pompeji; tertius ad Mundam in Hispania, ducebus Cneo & Sexto Pompejis. Multas & ipse Cæsar clades per suos legatos accepit, quarum C. Curio, inquit Tranquillus, cap. 36. in Africa perit. (cum duabus legionibus & equitibus quingentis, ex Cæsare) C. Antonius in Illyrico in adversariorum devenit potestatem: P. Delabellæ classis in eodem Illyrico, Cn. Domitius Calvinus in Ponto exercitum amisserat. Ipse duo circiter milia mili-

deratis clarissimos cives : eos quoque eripuit vobis Antonius . Auctoritas hujus ordinis afflicta est : afflixit Antonius , Omnia denique , quæ postea vidimus , (quid autem mali non vidimus ?) si recte ratiocinamur , uni accepta referemus Antonio . Ut Helena Trojanis , sic iste huic reipublicæ causa belli , causa pestis , atque exitii fuit . Reliquæ partes tribunatus principio similes . Omnia perfecit , quæ senatus , salva republica ne fieri possent , perfecerat . Cujus tamen scelus in scelere cognoscite ⁹¹ .

XXIII. Restituebat multos calamitosos . In his patrum ⁹² nulla mentio . Si severus : cur non in omnes ? si misericors , cur non in suos ? Sed omitto cæteros . Licinium ⁹³ Denticulam , de alea condemnatum , collusorem suum , restituit : quasi vero ludere ⁹⁴ cum condemnato non liceret : sed ut , quod ille in alea perdidit ⁹⁵ , beneficio legis dissolveret . Quam attulisti rationem populo Romano , cur eum restitui oporteret ? Absentem credo ⁹⁶ in reos relatum , rem indicta causa iudicatam :

militum pralio Dyrrhachino , Mundsensium militem amiserat . Sed tres tantum clades enumerat Orator , quasi Cæsariani non in civium , sed in hostium numero censeantur . Idem .

⁹¹ Cujus tamen scelus in scelere cognoscite] Scelus in scelere dicit , quia scelus quidem fuit restitue damnosus , & res iudicatas rescindere , sed hoc scelere postea scelus aliud admisit , patrum suum C. Antonium , qui damnatus erat , beneficio suæ leges excludens . Vel enim nullum omnino restituere debuit , vel non debuit patrum suum excludere , cuius tamen nullam fecit mentionem . Idem .

⁹² Patrum] C. Antonii collega Ciceronis in Consulari , qui accusatus a M. Cælio fuit , a Cicerone defensus , a iudicibus damnatus , quod expulisset Macedoniam . In exilium fuerit eiectionis , an tantum æstimata lite ob expulsum provinciam multatus , & ab honoribus & reipublicæ administratione submotus , possit non immerito dubitari . Exulasse significat illa verba Varianæ : *At nunc quidem C. Antonius hac una re miserationem suam consulat , quod imaginis patris & fratris sui , fratrisque filium non in familia , sed in carcere collocatas audire maluit , quam videre . Contra videri possit non exulasse verbis illis infecta : Frequentissimo Senatu , sedente patrum ,*

hanc tibi esse cum Dolabella odii causam ausus es dicere , quod ab eo sorori & uxori tua stuprum oblatum esse comperisses . Idem .

⁹³ Quasi vero ludere] Legendum est : *Non quasi ludere cum condemnato non liceret ; sed , &c. Mæter . Var. Lecl. XVIII. 7. Vide Schott. Mod. 12.*

⁹⁴ Sed ut , quod ille in alea perdidit :] Infamit Antonium fuisse pecuniis inducendum ad ferendam legem de restitutione Denticulæ , ut videlicet huius legis beneficio , id est , pecuniis ob hanc legem ferendam acceptis , æ alienum dissolveret Antonius , quod ipse contraxerat , ut pecuniis mutuatitibus alea luderet , totumque illud mutuum ludendo perdidit . *Abram .*

⁹⁵ Absentem credo] Ironia , qua omnes causas , quibus res iudicata rescindi poterit , complectitur . 1. Si absens in reos referretur , nec daretur ei spatium veniendi , seque defendendi : si temere nec auditis partibus reus damnaretur : si questio nulla lege esset constituta : si vi oppressus esset reus : si iudices pecunia corrupti reum damnassent . Sed ex his ejusmodi nullas attulit ad restituendum Denticulam . Idem .

catam : nullum fuisse de alea lege iudicium : vi oppressum , & armis : postremo , quod de patrum tuo dicebatur , pecunia iudicium esse corruptum . Nihil horum . At vir bonus , & reipublica dignus . Nihil id quidem ad rem ⁹⁶ : ego tamen , quoniam condemnatum esse ^b pro nihilo vis , si ita esset , ignoscere . Hominem omnium nequissimum , qui non dubitaret vel in foro alea ludere , lege , quæ est de alea , condemnatum qui in integrum restituit , is non apertissime studium suum ipse profitetur ?

In eodem vero tribunatu , cum Cæsar in Hispaniam proficiscens , huic conculcandam Italiam tradidisset : quæ fuit ejus peragratio itinerum ? lustratio municipiorum ? Scio me in rebus celebratissimis sermone omnium versari , eaque , quæ dico , dicturusque sum , notiora omnibus esse , qui in Italia tum fuere , quam mihi , qui non fui ⁹⁷ . Notabo tamen singulas res : etsi nullo modo poterit oratio mea satisfacere vestrae scientiæ . Etenim quod unquam in terris tantum flagitium extitisse auditum est ? tantam turpitudinem ? tantum dedecus ?

XXIV. Vehabatur in effedo ⁹⁸ tribunus plebis ⁹⁹ : lictores lau-

⁹⁶ Nihil id quidem ad rem] Cur non ad rem , causa redditur Verrina de supplicitiis : *Perdite civitates , desperatis omnibus rebus , his solum exitus existens habere , ut damnati in integrum restituantur , vinis solvantur , exules reducantur , res iudicatas rescindantur . Qua cum accidit , nemo est qui intelligat rueri illam reipublicam . &c. Idem .*

^b Man. Lamb. Grut. pro nihilo est .

⁹⁷ Quam mihi qui non fui] Aliquanto tempore substitit in Italia Cicero , postquam Cæsar in Hispaniam profectus est , ut constat ex literis Cæsaris ad Ciceronem xv. Kal. Maii ex itinere datis , quibus eum rogat , ut ab omni contentione ablit , nec naviget ad Pompejum . Habentur libro x. ad Atticum epistolæ VIII. Substitit autem in Italia usque ad quinotium . Eodem lib. XVIII. *Nunc quidem equinoctium nos moratur : quod velle perturbatum erat , id scilicet cras erit .* Data sunt hæc literæ xv. Kalendas Junii . Imo epistola sequenti scribit Tulliam suam peperisse xiv Kalendas Junii , quo tempore adhuc in Italia morabatur . E quibus videas eum in

Italia fuisse quadraginta pene dies postquam Cæsar Italiam conculcandam Antonio tradidisset . Idem .

⁹⁸ Vehabatur in effedo] Adverte vim singulorum verborum , quibus lustrationem Italiam , ejusque turpitudinem exaggerat . *Vehabatur* muliebri mollitie . *In effedo* , quod genus est barbarici vehiculi , & a moribus Romanis alieni . *Tribunus plebis* , qui pedibus deberet incedere , ut se magis popularem & conventu facilem exhiberet . *Lictores antecesserant* , quos habere Tribuno plebis jus non fuit : *laureati* , ob expulsos Consules & Cn. Pompejum . *Inter quos lictores Cithæris nimis portabatur* , quod est indignissimum , meretriculam ornare his magistratus insignibus , & *agora lectica portabatur* , ad majorem impudentiam . Cætera etiam suam emphasim habent , ut quod eam salutarentur magnificè homines honesti , quod non sponte , sed necessario illi obviam procederent . Idem .

⁹⁹ Tribunus plebis] Non temere Tribuno plebis appellat : quantum enim consuebat licet , fas non fuit Tribuno plebis uti vehicu-

laureati ¹⁰⁰ antecederant: inter quos, aperta lectica, mimam portabatur: quam ex oppidis municipales, homines honesti, obviam necessario prodeuntes, non noto illo & mimico nomine, sed Volumniam ¹ consalutabant. Sequebatur rheda cum leno-

lo, quamdiu erat in magistratu. Neque enim poterat longius ab urbe discedere, aut extra pomerium pernoscere; neque decebat ut magistratus plebejus ad infimi ordinis patrociniū institutum, cultu corporis, aut incestu a plebejis differret, aut vehiculo uteretur, ne difficilis ad eum esset accessus. Quam ob causam, *Præstant non gestas Tribunos plebis*, ut scribit Plutarchus quæst. Rom. probl. 81. Subdit: *Neque enim aut lictores habent, aut in sella curuli sedentes sus dicunt*. Et aliquanto post, quod magis facit ad præsentem institutum: *Cum autem Tribunos plebis & plebej temporis originem, in eo vis eius est omnis, ut sit velle popularis, cuiusque omnis amplitudo est, ut non majores spiritus sumat quam ceteri, sed & habitu corporis & veste & vivendi ratione similis sit cuiusque civium. Nam pompa Consuli convenit, & Prætori: at vero Tribunum plebis, ut aibat C. Curio, concultari oportet, neque specie maiestatem præferre, aut esse inaccessum, & multitudinē difficilem, sed ita super alios omnes eminere, ut tamen possit facile conveniri*. Et eam ob rem neque illi domus januas claudere fas est, sed ditā nocturno aperit, tanquam portus & peragium indigentibus. Quo magis autem externa specie corporis abiecit est, eo magis potestate auctior. Quare probabilissimum est eos, ut plurius a quoribus etiam plebejo adiri possent, vehicula egeruisse, ut se magis populares exhiberent. Confirmari potest ex eo quod etiam Dictatorem equo, aut vehiculo uti nefas fuit, ut quoniam summam rerum omnium potestatem obtineret, hac saltem una re plebejus videretur. Vide Plutarchum in Fabio. Quod etiam de legatis tradit Spartianus in Severo: *Ex quo factum est ut in rubiculo etiam legati sederent, qui ante pedibus ambulant. Flamini etiam Diali, ne facile ab urbe discederet, equi usui interdictus fuit. Plutarchus questionibus Romanis, problemate de Flamini Diali) proprium est, ut neque equo utatur, neque ultra dies tres peregrinetur. Festus etiam causam addit: *Equo veli Flamini Diali non licebat, ne si longius digredederetur, sacra negligenterent*. Abram.*

¹⁰⁰ Lictores laureati] Cæsar potius Italia, iis, quos sibi legavit, dedit lictores laureatos, non Antonio solum, sed etiam Curioni. Narrat enim Tullius epist. IV, lib. x. ad Atticum, hoc ipso tempore quo Cæsar proficisceretur in Hispaniam, C. Curionem in villam ad se divertisse: *Quid isti, inquam, tui subjecti? si ab Senatu, cur laureati? si ab ipso, cur sex? Cupivi, inquit, ex S. C. Surorepto: nam aliter non poterat. At ille impendit nunc magis odit Senatum. A me, inquit, omnia proficisceretur. Sed autem, quia duodecim noxiis, nam licet. Sed id magis toleranti potuit in Curione quam in Antonio: quia hic Tribunus plebis erat, qui lictores habere non potuit, ut jam vidimus & Plutarchus. Idem.*

[Volumniam] Cytheris servata fuit P. Volumnii Eutrapeli, ut scribit Servius in Eclógam decimam, & eadem a Volumnio adamata, ut colligitur ex epistola ultima libri ix. ad Familiares. *Accubueram hora nona, cum ad te harum exemplum in codicillis exaravi. Dices, Ubi? apud Volumnium Eutrapelum, & quidem supra me Atticus, infra Perius, &c. Infra Eutrapelum Cytheris accubuit. Ad hunc amorem lib. vii. ep. XXXII. alludit scribens ad eundem Volumnium: Ut nihil sit tam ad id, quod non alicui venosum esse videatur. Volumnium autem familiaris fuit Antonio. Cornelius Nepos in Attici vita: *Atticus cum Ciceronis intima familiaritate uteretur, amicissimus esse Bruto, non modo nihil illi indulgit ad Antonium violandum, sed & contrario familiares eius ex urbe profugerent quantum potuit, venit: quibus indigeretur, adiuvit. Pub. vero Volumnio ea iuravit, ut plura a parente proficisci non poterunt. Apud quem etiam latuit Triumvirali proscriptione: Idem Luc. Julius Calidum, &c. in proscriptionum numerum a P. Volumnio profecto fabrum Antonii absentem velatum expedit. E quibus agnoscit & conjunctionem Antonii cum Cytheride, & causam cur Cytheris Volumniam diceretur. Adde quod gens Volumnia nobilissima fuit, & patricia, ex qua P. Volumnius Consul fuit anno post Reges exactos quarto & quinquagesimo, quocent-**

lenonibus, comites nequissimi ²: rejecta mater amicam impuri filii, tanquam nurum, sequebatur. O misera mulieris fecunditatem calamitosam! Horum flagitiorum iste vestigiis omnia municipia, præfecturas, colonias, totam denique Italiam impressit.

Reliquorum factorum ejus, Patres conscripti, difficilis est sane reprehensio, & lubrica. Versatus in bello est: saturavit se sanguine dissimillimorum sui civium. Fuit felix, si potest ulla esse in scelere felicitas. Sed, quoniam veteranis ³ cautum

tempore solis patricii patebat aditus ad Consulatum, ut constat e Livio lib. 111. & factis Cassiodori. Ex eadem etiam gente fuit Volumnia mater Coriolani, de qua Livius lib. 11. & alii passim, ut merito Cytheris ex hoc nomine gloriam quaesierit. Abram.

² Sequebatur rheda cum lenonibus: comites nequissimi] Sic nonnulli v. l. Sequebatur rheda cum lenonibus comites nequissimi. Quos probatio: ut pro comitibus nequissimis, meritorios perios intelligat. Id quod paulo infra aperit dicit, *Ingenui* (inquit) *pueri cum meritoris, scorta inter matres-familias versabantur*. Rheda autem sit sexti casus: ut Sallustius dixit, *equo circumiens*: & alter nescio quis, scriptor certe non malus, *equo sequi*. Petrus Victorius, quem honoris causa nominò, corrigendum putat, *Sequebatur rheda cum lenonibus: comites nequissimi*. Et ne hercule opinionis sue librum, illum quidem non antiquum, sed tamen scriptum, adimplatorem habet. Arbitratur enim vir doctissimus, Ciceronem id significare voluisse, quod Plinius lib. viii. cap. 16. memoris prodidit. *Primus*, inquit, *leones Rome ad curam junxit M. Antonius, & quidem civili bello, cum demitatum esset in Pharsalicis campis: non sine ostento quadam temporum, generosus spiritus jugum subire illo prodigio significante*. Nam quod ita vestus est cum mimis Cytheride, supra monstravi etiam illarum calamitatum fuit. Hæc Plinius: quæ Plutarchus, quæ Cicerone ipse tradidit. Ego autem præterquam quod pro uno illi postum viginti adimplatores regere, in eis tres vetulissimos: præterea, qui ita loqueretur, ut diceret, *rheda cum equo, rheda cum milis*, id est, rheda multis juncta, neminem adhuc inveni. Jam vero ut rem tam invidiosam ac pene potentem similem tam breviter attingeret,

nec ullos in ipsam orationis aculeos emitteret, addo ad credendum nullo modo possum. Tu igitur iudicium adhibebis: idque elliges, quod ad locum aptius convenire iudicabis. *Fervorarius*. Nondum factis, verum ut factas, constitutere potui, de hujus loci lectione, Victorio potius, an Fervario attendendum putem. Magna utriusque eruditio, magna diligentia & accuratio, magna exercitatio in veterum scriptis: sententia suæ rationes uterque probabiles afferit: & nescio quomodo melius uterque, quantum ego quidem iudicare possum, reprehendi aliena, quam confirmat sua. Cum igitur in dubio esset animus, optimum factu esse duxi, veteris libri scripturam, ut erat, proponere. Quamquam si alterius utrius sententiam probare necesse sit, aliquanto equidem libentius Victorio accesserim. Abram.

³ Sed, quoniam veteranis] Nihil de belli genere dicam, nec invehar in te, quod interfuertis bello civili suscepto contra rempublicam. Non, inquam, invehar propter duas rationes: altera est, quoniam veteranis causam esse volumus, ne priventur illi militia commodis; quæ vel jam adepti sunt a Cæsare, vel brevi adipsentur a Senatu: altera est, quia nolo committere, ut tu me apud illos in invidiam voces, eorumque animos contra me incites, quasi ego eorum commodis detrahendum putem. Quamquam, etiam in te inveherer, quod interfueris bello civili, non tamen reprehenderentur a me veterani. Siquidem alia tua est, alia veteranorum causa. Illi enim sequari sunt Cæsarem ducem, qui ipsis datus fuerat a Senatu populoque Romano; nec examinare debuerunt causam, cur Cæsar Pompejo bellum inferret; tu autem cum & Tribuno plebis esses, ac proinde nullo sacramento mili-

tum esse volumus, quanquam dissimilis est militum causa, & tua: illi secuti sunt: tu quaesisti ducem: tamen, ne apud illos me in invidiam voces, nihil de belli genere dicam. Vitor e Thessalia Brundisium cum legionibus² revertisti. Ibi me non occidisti. Magnum beneficium: potuisse enim fateor. Quanquam nemo erat eorum, qui tunc tecum fuerunt, qui mihi non censeret parci oportere. Tanta enim est caritas patriae, ut vestris etiam legionibus sanctus essem, quod eam a me servatam esse meminissent. Sed fac id te dedisse mihi, quod non ademisti; meque a te habere vitam, quia a te non sit erepta: licuitne mihi per tuas contumelias hoc beneficium sic tueri, ut tuebar; praesertim cum te haec auditurum videres?

XXV. Venisti Brundisium, in sinum quidem & in complexum tuae mimulae. Quid est? num mentior? quam miserum est id negare non posse, quod sit turpissimum confiteri? Si te municipiorum non pudebat: ne veterani quidem exercitus? Quis enim miles fuit, qui Brundisii illam non viderit? quis, qui nescierit venisse eam tibi tot dierum viam⁶ gratulatum? quis, qui non indoluerit, tam sero se, quam nequam hominem fecutus esset, cognoscere?

Italiae rursus percussio⁷ eadem comite mimia: in oppida mili-

tari obligatus, tu sponte ducem quaesisti. *Abram.*

⁴ *Cum legionibus*] Caesar victo ad Pharsalum Pompejo magnam exercitus sui partem in Italiam remisit, eique praefecit M. Antonium: ipse cum reliquis copiis indituit sequi Pompejum fugientem. Cicero, qui & invidiosum bellum susceperat, & nullam videbat Pompejanis partibus spem superesse, audita clade Pharsalica, cui propter adversam valetudinem non interfuit, statim ab armis discedere, neque Catoni & Cn. Pompejo filio exercitum ei tradentibus, hortantibusque, ut praesertim, bellicae extremae persequeretur, acquievit, sed in Italiam navigavit, appulsiisque Brundisium incidit in Antonium cum exercitu victore redeuntem. Quem cum Antonius iure belli occidere posset, incolumem dimisit. *Idem.*

⁵ *Praesertim cum te haec auditurum videres*] Hoc videtur dicere: Mitro per tuas

contumelias non licuisse mihi beneficium illud sic animo, & memoria colere, ut colebam: praesertim cum fore videres, ut audires a me, quae meritis es. Tu me novis injuriis veteris beneficii memoriam abicere cogisti. *Manutius.*

⁶ *Tot dierum viam*] De longitudine viae Appiae, quae Roma Brundisium extendebatur, Lipsius lib. 111, cap. 10. de Magnitudine Romana, ubi & testatur inter utramque urbem fuisse milliariorum circiter CCCL intervallum: quare si singulis diebus quinque & viginti milliaria conficias, iter erit dierum quatuordecim: quam viam Cytheris iuve Antonio gratulatum. *Abram.* Horatius lib. 1, Sat. V. suum iter describens Roma Brundisium, innuit se quindecim diebus illud confecisse. *Manutius.*

⁷ *Percussio* (sic legendum) *eadem comite*] Vox eadem, vel ad percussationem referri potest, *percussio eadem, comite mimia*] vel

militum crudelis & misera deductio⁸: in urbe auri, argenti, maximeque vini, foeda direptio. Accessit⁹, ut, Caesare ignaro, cum ille esset Alexandriae, beneficio amicorum ejus magister equitum constitueretur. Tum existimavit¹⁰ se suo jure cum Hippia¹¹ vivere, & equos vestigales¹² Sergio mimmo tradere. Tum sibi non hanc¹³, quam nunc male tueretur, sed M. Pisonis domum, ubi habitaret, legerat. Quid ego istius decreta, quid rapinas, quid hereditatum possessiones datas, quid ereptas proferam? Cogebat egestas: quo se verteret non habebat. Nondum ei tanta a L. Rubrio, non a L. Tur-
Tom. VI. E e e felio

vel ad mimam, *percussio, eadem comite mimia*. Malo ad percussationem referre: quasi dicat, Non opus est referre, quid fecerit e Thessalia reversus, ne bis idem dixisse videamur. Eodem enim modo se gessit in ista secunda percussatione Italiae, quo se gesserat in priore. Cum enim, ut referunt Plutarchus & Plinius, hac secunda lustratione Italiae, tum alia insolentissime fecerit, profecto non commisit Orator, nisi eadem utraque percussatione commiserit. *Abram.* Sed aliter interpretatur Ferrarius, nam ita distinguit, *Italia rursus percussio, eadem comite*, &c. Quod ille hac distinctione, nos accentu notavimus.

⁸ *In oppida militum crudelis & misera deductio*] Dicuntur in oppida deduci milites, cum vel ad hiberna mittuntur ad tempus, ut, cum se vis hyemis remiserit, rursus ad militiam educantur, vel cum stipendiis confectis, in oppida mittuntur, assignatis agris, accepturi praemia & veteranorum privilegia. Posteriore sensu libentius interpretor. Haec enim deductio crudelis fuit & misera, cum ejusdem veteribus colonis in eorum possessiones novi succederent. *Abram.*

⁹ *Accessit*] Ad superioris percussationis nequitiam accessit huic posteriori magistratus, nimirum, ut magister equitum crearetur Caesare Dictatore. Postquam enim de pugna Pharsalica, & nec Cn. Pompeji Romae nuntiatum est, multi honores Caesari decreti fuerunt, isque ad annum integrum Dictator, Antonius autem magister equitum constitutus. Id Cicero videri vult factum ignaro Caesare, beneficio amicorum ejus, ut etiam indicet Antonium Caesari contemptum fuisse. Sed rem aliter narrat Plutarchus in Antonio. Videatur Dio, lib. 42. *Idem.*

¹⁰ *Tum existimavit*] Postquam magister equitum constitutus est Antonius, existimavit se jus habere vivendi familiariter cum Hippia: quia videlicet ipse magister equitum erat, sive *ἵππῳ*, Hippia autem ab equis, quos Graeci *ἵππῳ* appellant, nomen obtinebat. *Abram.*

¹¹ *Hippia*] Putavi nonnunquam Hippiam mulierculam fuisse famosam. Id enim nomen eo sensu Juvenalis usurpat:

Quor amavit Hippia machos.
Imo hanc Sergio ludio adhaesisse tradit Sat. vi. E quibus parte & ludium & gladiatorem fuisse Sergium, & Hippiam matronam fuisse nobilem, sed multorum adulterorum libidini prostitutam, & eandem ab Antonio amari potuisse, & cum Sergio libidinis habuisse commercium, ut non frustra Noster utriusque meminert. Haec, inquam, putavi, & etiamnum putarem, nisi me Plutarchi reverentia, rem in medio relinquere compelleret, veritum toties a tanto viro didicere: Qui, ut sequenti sectione referemus, Hippiam non mulierem, sed mimum fuisse testatur, in Hippia *mimi nuptiis*. *Idem.*

¹² *Vestigales*] Arguitur dedisse mimo equos sui magistratus, ex quibus ille quatuor faceret. *Ferrarius.*

¹³ *Tum sibi non hanc, &c.*] In eo magistratu non domum Cn. Pompeji, quam inhabitavit quidem, sed male tueretur, Sexto Pompejo Cnei Magni filio eam repetente, sed M. Pisonis domum elegerat, cum ipse propriam domum non haberet in qua habitaret. Pater enim ejus decesserat. Hic autem M. Pisonem esse M. Puppium Calpurnianum, qui biennio post Ciceronem cum M. Valerio Messala Consul fuit. *Abram.*

selio hereditas venerat: nonnumquam in Cn. Pompeji locum, multorumque aliorum, qui aberant, repentinus heres successerat. Erat ei vivendum latronum ritu, ut tantum haberet, quantum rapere potuisset.

Sed hæc, quæ robustioris improbitatis sunt, omittamus: loquamur potius de nequissimo genere levitatis. Tu istis faucibus¹⁴, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate, tantum vini in Hippia nuptiis exhauseras, ut tibi necesse esset in populi Romani conspectu vomere postridie. O rem non modo visu scædam, sed etiam auditu! Si inter cœnam, in ipsis tuis immanibus illis poculis, hoc tibi accidisset, quis non turpe duceret? In cœtu vero populi Romani, negotium publicum gerens, magister equitum, cui ructare turpe esset, is vomens, frustis esculentis, vinum redolentibus, gremium suum & torum tribunal implevit. Sed hoc ipse fatetur esse in suis fordibus: veniamus ad splendida.

XXVI. Cæsar Alexandria se recepit¹⁵, felix, ut sibi quidem videbatur: mea autem sententia, si quis reipublica sit infelix, felix esse non potest. Hasta posita¹⁶ pro æde Jovis Statoris, bona Cn. Pompeji (miserum me! consumptis enim lacrymis, tamen infixus animo hæret dolor) bona, inquam, Cn. Pompeji Magni, voci acerbissima subjecta præconis. Una in illa re servitutis oblita civitas ingemuit, servientibusque animis, cum omnia metu tenerentur, gemitus tamen populi Romani liber fuit. Expectantibus omnibus, quisnam esset tam impius, tam demens, tam diis, hominibusque hostis, qui ad illud scelus factionis auderet accedere, inventus est nemo, præter

¹⁴ *In istis faucibus*] Hunc locum Fabius frequenter expendit, ut lib. VIII. cap. 4. IX. 4. &c.

¹⁵ *Se recepit*] Se recipere dicuntur, qui ex aliquo periculo incolumes evaserint. Cæsar autem Alexandria, ut Tranquilli verbis utar, cum Ptolemæ Rege, a quo sibi quoque insidiar vendi videbat, bellam sane difficillimam gessit: neque loco, neque tempore æquo, sed hieme anni, & intra manuum copiosissimi ac saluberrimi hostis, inops ipse verum omnium, atque imparatus. Neque refert quod non continuo Romam Alexandria contendit, sed ab

¹⁶ *Hasta posita*] In auctionibus publicis hastam figebant eo loco, ubi res venales subijciebantur auctioni, fortasse quia publicarum auctionum origo fuit ex venditione prædæ armis & hasta partæ. *Idem.*

Alexandria in Syriam & inde Pontum transiit: tam celeriter enim exæregiones obit, ut non opus habuerit Orator illius itineris facere mentionem. Pharnacem enim intra quintum, quam adfuerat diem, quatuor, quibus in conspectum venerat, bovis una proficiat acie. Ut nihil aliud ad Senatum de hac victoria referriperit, quam veni, vidi, vici. Abram.

ter Antonium: præsertim cum tot essent circum hastam illam, qui alia omnia auderent. Unus inventus est, qui id auderet, quod omnium fugisset & reformidasset audacia.

Tantus igitur te stupor oppressit, vel, ut verius dicam, tantus furor, ut primum, cum sector¹⁷ sis isto loco natus¹⁸, deinde cum Pompeji sector, non te execrandum populo Romano, non detestabilem, non omnes tibi deos, omnes homines, & esse inimicos, & futuros scias? At quam insolenter statim helluo invasit in ejus viri fortunas; cujus virtute terribilior erat populus Romanus exteris gentibus, justitia carior!

XXVII. In ejus igitur copias cum se subito ingurgitavisset, exultabat gaudio, persona de mimo¹⁹, modo egens, repente dives. Sed, ut est apud poetam nescio quem, *Male parata, male dilabuntur*: Incredible, ac simile portenti est, quoniam modo illa tam multa, quam paucis, non dico mensibus, sed diebus effuderit. Maximus vini numerus fuit, permagnum optimi pondus argenti²⁰, pretiosa vestis multa, & lauta suppellex, & magnifica multis locis, non illa quidem luxuriosi hominis, sed tamen abundantis. Horum paucis diebus nihil erat.

E c c 2

Quæ

¹⁷ *Sector*] Aconius in tertiam Verrinam: *Sectorem autem dicit æstimatorem redemptoremque bonorum damnati, atque proscripti, qui spem sectans lucri sui, id est, secutus spem æstimationis suæ, bona omnia auctione vendit, & semel videt pecuniam, vel aurum, vel fidei.* Satis obscure. Libenter legerim pro *vendit*; emit. Clarius aliquanto post: *Sectores autem dicti sunt, qui spem lucri sui secuti, bona condemnatorum semel auctionabantur, proque iis pecunias prestabant singulis: ac postea compendio suo singulas quasque res pecuniam populo vendebant.* Vellem Esaii verba superessent, nam Paulus ridicule mutilavit: *Sectio, persequio juris. Sectores, & qui secum dicuntur, & qui empra sua persequuntur.* Nonius Marcellus: *Secare, sequi; unde & sectatores bonorum sectores dicti sunt.* Hinc colligo eum in auctionibus publicis sectorem fuisse, qui bonus proscripti vel damnati universa simul & semel suo periculo redimebat, quæ deinde vel sibi retineret, vel per partes venderet ad majus rei familiaris compendium. *Dicitur sector, vel quod commodum suum &*

lucrum sequeretur, ut volunt illi Grammatici, vel potius quod illa damnati vel proscripti bona in partes secaret, & singulis creditoribus singulas partes exolveret. Abram.

¹⁸ *Isto loco natus*] Vel quod nobilitatem sui generis dedecoraret illa sectiosis infamia, vel quod filius esset M. Antonii Creidici, hominis ad perendum pecuniam geniti, & ipse prætextatus patris sui culpa decoxisset. Indignissimum est autem eum qui ante decoxerit, ad hastam publicam accedere, & fortuna prioris oblitum, fieri sectorem. Atque hæc a persona Antonii, deinde a Pompeji persona sectiosis indignitatem amplificat. *Idem.*

¹⁹ *Persona de mimo*] Ut nimis personam mutat, modo hunc agens, modo illum: sic tu fortunam mutasti, ex egente repente dives factus. *Manutius.*

²⁰ *Argentum*] Argentum & aurum pro pariteris aureis & argenteis. Quo in genere quantitas fuerit Antonii insolentia, videre est apud Plinium lib. xxxiii, cap. 3. *Abram.*

Quæ Charybdis tam vorax? Charybdin dico? quæ si fuit, fuit animal unum²¹: Oceanus, medius fidius, vix videtur tot res, tam dissipatas, tam distantibus in locis positas, tam cito absorbere potuisse. Nihil erat clausum, nihil obignatum, nihil scriptum. Apotheca²² totæ nequissimis hominibus condonabantur: alia mimi rapiebant, alia mimæ: domus erat aleatoribus referta, plena ebriorum: totos dies potabatur, atque id locis pluribus: suggerebantur etiam sæpe (non enim semper ipse felix) damna aleatoria. Conchyliatis Cn. Pompeji peristromatis, fervorum in cellis lectos fratros videres. Quamobrem definite mirari, hæc tam celeriter esse consumpta. Non modo unius patrimonium, quamvis amplum, ut illud fuit, sed urbes & regna celeriter tanta nequitia devorare potuisset.

At ejsdem ædes etiam, & hortos. O audaciam immanem! tu ingredi illam domum ausus es; tu illud sanctissimum limen intrare? tu illarum ædium diis penatibus os importunissimum ostendere? Quam domum aliquandiu nemo adspicere poterat, nemo sine lacrymis præterire: hac te in domo tamdiu diversari non pudet? in qua, quamvis nihil sapias, tamen nihil tibi potest esse jucundum.

XXVIII. An tu illa²³ in vestibulo²⁴ rostra, spolia cum adspexisti, domum tuam te introire putas? Fieri non potest.

Quam-

²¹ Animal unum] Legere videtur Fabius: Quæ si fuit, fuit animal unum. Nihil facite mutaverim. Idem.

²² Apotheca] Vinum aliud erat doliare, aliud diffusum. Cella vinariæ sub terra fuerat, & vinum doliare continebant. Apothecæ autem fuerunt in superiore tabulato, & vinum in amphoras desutum servabant. Jam Noster non cellas vinariæ, sed apothecas ait viris nequissimis fuisse condonatas, quia majoris pretii vetustiora fuerunt vina in amphoris & apothecis, quam in dolis cellisque vinariis. Idem. Vide Flin. XIV. 21.

²³ An tu illa in vestibulo vestra, spolia cum adspexisti] Alii in vestibulo vestra & hostium spolia. Alii, quod magis placet, An tu illa vestibula, vestra, spolia. Majorem enim vim habet oratio si dissoluta fuerit, ut plura conglobari, & quasi in cumulum coacervari vi-

deantur, nec moris est oratori, duas tantum voces continuari, nisi vinculo copulerentur. Abram. Puto Ciceronem scripsisse, An tu illa in vestibulo vestra, an spolia cum inspersisti. Grævius.

²⁴ Vestibulo] Vestibulum non fuit, ut aliqui putant, vel ipsa janua, vel arcus januæ præpositus, quasi præputator, aut etiam porticus ante januam, sed Aquilius Gallus apud Gellium in noctibus Atticis libro xvi. cap. 15. Vestibulum esse dicit non in ipsa aedibus, neque partem aedium, sed locum ante januam domus vacantem, per quem a via aditus, accessusque ad aedem est, cum dextra sinistraque inter januam vestibulaque, que sunt viae iuncta, spatium relinquatur: atque ipsa janua procul a via est, aëre vacanti interfecta: Vide ibi plura, & Macrobi. Satur. VI. & Idem,

Quamvis enim sine mente, sine sensu sis, ut es: tamen & te, & tua, & tuos nosti. Nec vero te unquam, neque vigilantem, neque in somnis credo mente posse consistere. Necessè est, quamvis sis, ut es, violentus & furens, cum tibi objecta sit species singularis viri, perterritum te de somno excitari, furere etiam sæpe vigilantem. Me quidem miseret parietum ipsorum, atque tectorum. Quid enim unquam domus illa viderat, nisi pudicum, nisi ex optimo more & sanctissima disciplina? Fuit enim ille vir, Patres conscripti, sicut scitis, cum foris clarus, tum domi admirandus: neque rebus externis magis laudandus, quam institutis domesticis. Hujus in sedibus pro cubiculis stabula²⁵, pro tricliniis popinae sunt. Etsi jam negat. Nolite, nolite querere. Erugi factus est. Mimam illam suam suas res²⁶ sibi habere iussit ex duodecim tabulis: claves ademit, exegit. Quam porro spectatus civis, quam probatus: cujus ex omni vita nihil est honestius, quam quod cum mimæ fecit divortium!

At quam crebro usurpat, & consul, & Antonius? Hoc est dicere, & consul, & impudicissimus: & consul, & homo nequissimus. Quid enim est aliud Antonius? Nam si dignitas significaretur in nomine: dixisset, credo, aliquando, avus tuus, & consul, & Antonius. Nunquam dixit. Dixisset etiam collega meus, patruus tuus. Nisi tu solus es Antonius. Sed omittere ea peccata, quæ non sunt earum partium²⁷ propria, quibus tu republicanam vexavisti: ad ipsas tuas partes redeo, id est, ad civile bellum: quod natum, constatum, susceptum opera tua est.

XXIX. Cui bello cum propter timiditatem tuam, tum propter libidines²⁸ defuisti. Gustaras civilem sanguinem, vel potius exorbueras: fueras in acie Pharfalica antesignanus: L. Domitium²⁹, nobilissimum & clarissimum virum, occideras:

²⁵ Stabula] Loca nequitie, meritoria. Ferratius.

²⁶ Suas res] Divortium his plane verbis fiebat: Tuas res tibi habeto. Tum clavibus ademptis mulierem foras exiebat. Idem.

²⁷ Partium] Cæsar.

²⁸ Propter libidines] Quæ te in urbe retinebant. Idem.

²⁹ L. Domitium] Enobarbum, qui ante bellum civile iustus fuerat Cæsari, Gallias contra Senatus auctoritatem obtinenti, succedere. Is, ut scribit Cæsar III. de bello civili: Ex castris in montem refugiens, cum vires eum pro lassitudine defecissent, ab equitibus est interfectus. Idem.

multosque præterea, qui e proelio effugerant, quos Cæsar, ut nonnullos, fortasse servasset, crudelissime persecutus trucidaras: Quibus tantis, talibus gestis, quid fuit causæ, cur in Africam Cæsarem non sequerere, cum præsertim belli pars tanta restaret? Itaque ³⁹ quem locum apud ipsum Cæsarem post ejus ex Africa reditum obtinuisti? quo numero fuisti? Cujus tu imperatoris quæstor fueras, dictatoris magister equitum, belli princeps, crudelitatis auctor, prædæ socius, testamento ³², utiple dicebas, filius; appellatus es de pecunia ³², quam pro domo, pro hortis, pro sectione debebas.

Primo respondisti plane ferociter: & ne omnia videar contra te, propemodum æqua & justa dicebas. A me C. Cæsar pecuniam? cur potius, quam ego ab illo? an ille sine me vicit? at ne potuit quidem. Ego ad illum belli civilis causam attuli: ego leges perniciosas rogavi: ego arma contra consules, imperatoresque populi Romani, contra senatum, populumque Romanum, contra deos patrios, arasque & focos, contra patriam tuli. Num sibi soli vicit? Quorum facinus est commune, cur non sit eorum præda communis? Jus postulabas: sed quid ad rem? plus ille poterat.

Itaque, excussis tuis vocibus, & ad te, & ad prædes tuos milites misit, cum repente a te præclara illa tabula ³³ prolata, qui risus hominum de te erat? tantam esse tabulam, tam varias, tam multas possessiones, ex quibus, præter partem Miseni, nihil erat, quod is, qui auctionaretur, possit summum dicere. Auctionis vero miserabilis adspex: vestis Pompeji non multa, eaque maculosa: ejusdem quædam argentea vasa collisa: sordidata mancipia: ut doleremus quidquam esse ex illis reliquiis, quod videre possemus.

Hanc

³⁰ Itaque] Cum igitur propter timiditatem & libidines Africano bello defuisses, sic apud Cæsarem in contemptum venisti, sic resistit tua apud illum gratia, ut postquam ex Africa victor rediit, nec ullum locum, dignitatisque aut gratiæ gradum obtineres, nec tulo numero esses, id est, ne numeraris quidem inter ejus amicos; *Abram.*

³¹ Testamento] Dicebas te testamento Cæsaris ab eo adoptatum fuisse, ut tu in ejus universa bona succederes. *Idem.* Vide Dion.

lib. 44.

³² Appellatus es de pecunia] Intimatum est tibi, ut eam pecuniam solveres, quam debebas pro emptione ab hæra publica, & sectione honorum Cn. Pompeji. Appellatur debitor de pecunia, cum non solum admo- netur ut solvat, sed jam gravioribus verbis ab eo pecunia flagrantur & exiguntur. *Idem.*

³³ Tabula] Quæ proscripti Antonius res suas, ut auctione facta, solveret Cæsari, quod debebat. *Manutius.*

Hanc tamen auctionem heredes L. Rubrii ³⁴ decreto Cæsaris ³⁵ prohibuerunt. Hærebatur nebulo. Quo se verteret non habebat. Quin his ipsis temporibus, domi Cæsaris percussor ab isto missus, deprehensus dicebatur esse cum fisci: de quo Cæsar in senatu, aperte in te invehens, questus est. Proficiscitur in Hispaniam Cæsar, paucis tibi ad solvendum, propter inopiam tuam, prorogatis diebus. Ne tum quidem sequeris. Tam bonus gladiator rudem ³⁶ tam cito accepisti?

XXX. Hunc igitur quisquam, qui in suis partibus, id est, in suis fortunis tam timidus fuerit, pertimescat? Profectus est tandem aliquando in Hispaniam: sed tuto ³⁷, ut ait, pervenire non potuit. Quonam modo igitur Dolabella pervenit? Aut non suscipienda fuit ista causâ, Antoni: aut, cum suscepisset, defendenda usque ad extremum. Ter depugnavit Cæsarem cum civibus, in Thessalia, Africa, Hispania. Omnibus affuit his pugnis Dolabella: in Hispaniensi etiam vulnus accepit. Si de meo judicio quæris: nollem. Sed tamen consilium a primo reprehendendum, laudanda constantia. Tu vero quid es? Cn. Pompeji liberi primum patriam repetebant ³⁸. Esto, fuerit hæc partium causâ communis. Repetebant præterea deos patrios, aras, focos, larem suum familiarem: in quæ tu invaseras. Hæc cum repeterent armis ii, quorum erant legibus: etsi in rebus iniquissimis quid potest esse æqui? tamen erat æquissimum, contra Cn. Pompeji liberos Cn. Pompeji pugnare factorem.

An tu Narbone * mensas hospitem convomeres, Dolabella pro

³⁴ Heredes L. Rubrii] Repetentes ab Antonio bona Rubrii, quæ per fraudem tanquam heres occupaverat. *Idem.*

³⁵ Decreto Cæsaris] Apud quem de auctione illa questus erant, cum dicerent, velle nonnulla Antonium vendere pro suis, quæ sua non essent, sed ad ipsos tanquam L. Rubrii heres heredes attinerent. *Idem.*

³⁶ Rudem] Indicem libertatis virgam impolitam: quæ donati gladiatores, pugnare amplius non cogebantur. Ea vero donabantur, qui sæpe jam præclare pugnasent. Mordebat igitur Antonium, qui, tanquam bonus gladiator accepta rude, sibi jam non esse pu-

gandum pro Cæsare constitueret. *Idem.*

³⁷ Tuto] Quod a latronibus, aut a Pompejanis sibi in itinere timeret. *Idem.* Profectus in Hispaniam post Cæsarem, confisit Narbone. *Feyta.*

³⁸ Patriam repetebant] Si nihil aliud petissent, quam ut in patriam redirent, & recuperarent rempublicam, non fuisset posterior ratio, cur tu contra illos pugnares, quam ceteri, qui duce Cæsare Pompeji partes egerant: sed repetebant patrimonium, & ipsam domum paternam, quam tu possidebas. *Abram.*

* *Vid. Man. in mensas ... tum convomeret.*